

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه علمی زبان‌شناسی و زبان‌های خارجی

عنوان پایان‌نامه:

توصیف نظام همخوانی شاخه‌ی مکررانی از گویش کرمانج مرکزی زبان کردی

استاد راهنما: دکتر یدالله پرمون

استاد مشاور: دکتر محمد رضا احمدخانی

پژوهشگر: رضا حاتمی

پایان‌نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته زبان‌شناسی همگانی

آذر ۱۳۸۹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بسمه تعالی

تصویب پایان نامه

پایان نامه تحت عنوان توصیف نظام همخوانی شاخه‌ی مکررانی از گویش کرمانج مرکزی زبان کردی

که در مرکز تهران تهیه و به هیات داوران ارائه گردیده است مورد تأیید می‌باشد.

تاریخ دفاع: ۱۳۸۹/۱۰/۸ نمره: نوزده درجه ارزشیابی: عالی

اعضای هیات داوران:

<u>نام و نام خانوادگی</u>	<u>هیات داوران</u>	<u>مرتبه علمی</u>	<u>امضاء</u>
۱- دکتر یدالله پرمون	استاد راهنما		
۲- دکتر محمد رضا احمدخانی	استاد مشاور		
۳- دکتر عالیہ کرد زعفرانلو کامبوزیا	استاد داور		
۴-	نماینده گروه علمی		
۵-	نماینده تحصیلات تکمیلی		

تقدیم ہے:

روح پاک پدرم

و

مادر عزیزتر از جانم

و

ہمسر و دخترانم کہ صورانہ مرا یاور بودند.

تقدیر و تشکر

باسپاس بی پایان به درگاه پروردگار متعال که عنایت بی دریغش همواره روشنگر راهم بوده و الطاف بی کرانش درهای دانش

را به رویم گشوده است. از استاد کراتقدر و محبوبم جناب آقای دکتریدانه پرمون که منطهری از تلاش، صفا و صمیمیت، مهربانی و

از خودگذشتگی است و با در اختیار نهادن اوقات گرانبهای خویش در طول نگارش این پایان نامه و به خاطر راهنمایی های

ارزشمندشان کمال تشکر و سپاسگزاری را دارم. همچنین از استاد مشاور کراتقدر و عزیزم جناب آقای دکتر محمد رضا احمدخانی صمیمانه

قدردانی می نمایم. از استاد ارجمند سرکار خانم دکتر حاکمه کروز غفرانلو کاموزیا که زحمات مطالعه و داوری پایان نامه را قبل

فرمودند، کمال تشکر و امتنان را دارم.

چکیده

این پژوهش به توصیف نظام همخوانی گویش مکرانی از زبان کردی در چهارچوب نظریه قاعده بنیاد SPE در واج‌شناسی زایشی می‌پردازد. این نظریه برای تبیین و توصیف فرایند و پدیده‌های واجی از قاعده‌هایی همچون واکرفتگی، نرم‌شدگی، خیشومی‌شدگی، همگونی، حذف، درج و غیره استفاده می‌نماید. گویش مکرانی یکی از گویش‌های اصیل و باسابقه‌ی زبان کردی است که نواحی جنوب و غرب استان آذربایجان غربی موسوم به منطقه‌ی «مکران» به آن سخن می‌گویند. این گویش احتمالاً بازمانده‌ی زبان مادی است. گویش مکرانی در زیر شاخه‌ی کرمانج مرکزی از زبان کردی قرار دارد و زبان کردی نیز در زیرشاخه‌ی زبان‌های ایرانی شمال غرب از زبان‌های ایرانی قرار گرفته است. روش پژوهش به صورت میدانی انجام گرفته و در مورد چهارچوب تحقیق که بر اساس واج‌شناسی زایشی شکل گرفته، از کتاب‌های معتبر و مربوط به آن استفاده شده است. منبع جمع‌آوری داده‌ها افراد کم‌سواد یا بی‌سواد هستند که کمتر تحت تاثیر زبان فارسی و گویش‌های دیگر قرار داشته‌اند. در این پژوهش، محقق گفتار گویشوران را با استفاده از پرسشنامه‌ی نمونه‌گیری گویشی ضبط نموده است و پس از آوانویسی تفصیلی با استفاده از الفبای بین‌المللی آوانگار IPA، پیکره‌ی لازم فراهم شده است. این پیکره در مرحله‌ی بعد برای استخراج همخوان‌ها، واجگونه‌ها و قاعده‌مندی‌های حاکم بر آن‌ها بررسی شده و پس از آن، به معرفی و توصیف همخوان‌های گویش مکرانی پرداخته شده در ادامه واجگونه‌های همخوان‌ها به همراه مثال ارائه شده‌اند. در اساسی‌ترین بخش این پژوهش به توصیف فرایندهای واجی گویش مکرانی پرداخته شده است که شامل: گردشگی، زنشی‌شدگی، نارهدگی، واکرفتگی، واکدارشدگی خوشه‌ی دوهمخوانی، نرم‌شدگی، حذف، قلب، حذف و کشش جبرانی، همگونی، درج و حلقی‌شدگی می‌باشد. در نهایت با بررسی برهم‌کنش‌های این قواعد از طریق نمایش اشتقاق‌های واجی، ترتیب سلسله مراتبی قواعد در نظام آوایی گویش مکرانی معین شده است. وجه مشخصه‌ی گویش مکرانی از سایر گویش‌های زبان کردی در سطح همخوان‌ها وجود دو همخوان انسایشی /ts^h/ و /dz/ می‌باشد که در سایر گویش‌های کردی /tʃ/ و /dʒ/ می‌باشد.

واژگان کلیدی: کردی، مکرانی، واج‌شناسی، همخوان، نظام همخوانی، واجگونه، فرایندهای واجی،

اشتقاق واجی، سلسله مراتب قواعد واجی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
۲	اهمیت پرداختن به گویش‌ها
۳	کلیاتی پیرامون کرد و زبان کردی
۳	کرد
۶	زبان کردی
۸	خط کردی
۱۰	کردی زبان یا گویش
۱۴	موقعیت زبان کردی در میان زبان‌های هندوایرانی
۱۵	گویش‌های زبان کردی
۲۱	روش تحقیق
۲۲	محدودیت‌های تحقیق
۲۳	فصل اول: کلیات تحقیق
۲۴	۱-۱- مقدمه
۲۴	۲-۱- بیان مسئله
۲۴	۳-۱- سابقه و ضرورت انجام تحقیق
۲۵	۴-۱- سوال‌های تحقیق
۲۵	۵-۱- فرضیه‌ها
۲۶	۶-۱- اهداف تحقیق
۲۷	۷-۱- قلمرو تحقیق
۲۷	۱-۷-۱- قلمرو جغرافیایی
۲۷	۱-۱-۷-۱- کلیاتی پیرامون منطقه مکریان
۲۹	۲-۱-۷-۱- شهرستان مهاباد
۳۲	۳-۱-۷-۱- شهرستان بوکان
۳۴	۴-۱-۷-۱- شهرستان سردشت

۳۵	۱-۷-۱-۵- شهرستان اشنویه
۳۶	۱-۷-۱-۶- شهرستان پیرانشهر
۳۸	۱-۷-۲- قلمرو نظری
۳۸	۱-۷-۳- قلمرو توصیفی
۳۸	۱-۷-۴- قلمرو زبانی
۳۸	۱-۷-۵- قلمرو زمانی
۳۹	فصل دوّم: پیشینه‌ی تحقیق
۴۰	۱-۲- مقدمه
۴۰	۲-۲- پیشینه‌ی توصیفی تحقیق
۴۰	۱-۲-۲- پیشینه‌ی تحقیق در داخل کشور
۴۲	۲-۲-۲- پیشینه‌ی تحقیق در خارج کشور
۵۲	۳-۲- پیشینه‌ی نظری تحقیق
۵۲	۱-۳-۲- مقدمه
۵۲	۲-۳-۲- پیدایش واج‌شناسی زایشی
۵۵	۳-۳-۲- واج‌شناسی زایشی
۵۸	۴-۳-۲- مفهوم واج
۵۹	۵-۳-۲- جایگاه واج‌شناسی در دستور زایشی
۶۲	۶-۳-۲- واج‌شناسی قاعده‌بنیاد
۶۳	فصل سوّم: یافته‌های تحقیق
۶۴	۱-۳- مقدمه
۶۵	۲-۳- آواشناسی گویش مکرانی
۶۵	۱-۲-۳- مقدمه
۶۶	۲-۲-۳- توصیف آوایی همخوان‌ها
۶۶	۱-۲-۲-۳- همخوان‌های انفجاری
۸۲	۲-۲-۲-۳- همخوان‌های سایشی
۹۴	۳-۲-۲-۳- همخوان‌های انفجاری-سایشی (انسایشی)
۹۸	۴-۲-۲-۳- همخوان‌های لرزشی (غلتان)
۱۰۲	۵-۲-۲-۳- همخوان‌های خیشومی
۱۰۷	۶-۲-۲-۳- همخوان‌های کناری

۱۱۱	۳-۲-۲-۷- همخوان‌های ناسوده
۱۱۳	۳-۲-۳- انسایشی‌ها وجه تمایز گویش مکریانی از دیگر گویش‌ها
۱۱۴	۳-۳- واج‌شناسی گویش مکریانی
۱۱۴	۳-۳-۱- مقدمه
۱۱۵	۳-۳-۲- فرایندهای واجی
۱۱۵	۳-۲-۱- فرایندهایی که ناظر بر تبدیل شدن واج‌ها به واجگونه‌هایشان هستند
۱۱۵	۳-۳-۱-۱- گردشگی
۱۲۰	۳-۳-۲-۱- زنشی‌شدگی
۱۲۳	۳-۳-۱-۳- نارهدگی
۱۲۶	۳-۳-۱-۴- واگرفتگی
۱۲۹	۳-۲-۱-۵- واجگونه‌های /g/ و /k ^h /
۱۳۲	۳-۲-۲- فرایندهایی که نمی‌توان از بررسی واجگونه‌ها به آنها رسید
۱۳۲	۳-۲-۱- واگدارشدگی خوشه‌ی دوهمخوانی
۱۳۳	۳-۲-۲- تضعیف یا نرم‌شدگی
۱۳۶	۳-۳-۲- حذف
۱۳۷	۳-۳-۲-۴- قلب
۱۳۸	۳-۳-۲-۵- حذف و کشش جبرانی
۱۳۹	۳-۳-۲-۶- همگونی
۱۴۰	۳-۳-۲-۷- درج
۱۴۱	۳-۳-۲-۸- حلقی‌شدگی
۱۴۲	۳-۳-۳- سلسله مراتب قواعد واجی همخوانی
۱۴۷	۳-۳-۴- ساخت هجا
۱۴۷	۳-۳-۴-۱- الگوهای هجایی
۱۴۸	۳-۳-۴-۲- خوشه‌های دوهمخوانی آغازی
۱۵۰	۳-۳-۴-۳- خوشه‌های دوهمخوانی پایانی
۱۵۳	۳-۳-۴-۴- خوشه‌های سه همخوانی آغازی
۱۵۳	۳-۳-۴-۵- خوشه‌های سه همخوانی پایانی
۱۵۴	فصل چهارم: نتیجه‌گیری، بحث و پیشنهادها
۱۵۵	۴-۱- مقدمه

- ۱۵۵ ۴-۲- چگونگی انجام تحقیق
- ۱۵۷ ۴-۳- تجزیه و تحلیل نتایج تحقیق
- ۱۵۸ ۴-۴- پیشنهادهای برگرفته از تحقیق

منابع

- ۱۶۰ منابع فارسی
- ۱۶۲ منابع کردی
- ۱۶۳ منابع انگلیسی
- ۱۶۴ منابع اینترنتی
- ۱۶۵ چکیده انگلیسی

فهرست جدول و نمودار

صفحه	عنوان
و	جدول ۱ همخوان‌های مکریانی
ز	جدول ۲ واجگونه‌های همخوان‌های مکریانی
ح	جدول ۳ نشانه‌های اختصاری
ی	جدول ۴ الفبای آوانگار
ک	جدول ۵ همخوان‌های واکدار و بی‌واک
ل	نمودار ۱ واکه‌های مکریانی

جدول (۲) واجگونه‌های گویش مکریانی

واج	واج‌گونه‌ها
p ^h	p ^{wh} , p ^ɿ , p ⁿ
b	b _ɔ , b ^ɿ , b ^w , b ⁿ
t ^h	t ^ɿ , t ^{wh} , t ^l
d	d _ɔ , d ^ɿ , d ^w , d ^l
k ^h	k ^ɿ , k ^{wh} , c ^h , c ^{wh}
g	g, g ^ɿ , g ^w , ʃ, ʃ ^w
q ^h	q ^ɿ , q ^{wh}
ʃ	ʃ ^ɿ , ʃ ^w , fi
ʒ	ʒ ^w , fi
f	f ^w , f ^ɿ
v	v _ɔ , v ^ɿ , v ^w
s	s ^ɿ , s ^w , s ^ʃ
z	z _ɔ , z ^ɿ , z ^w , z ^ʃ
ʃ	ʃ ^ɿ , ʃ ^w
ʒ	ʒ, ʒ ^ɿ , ʒ ^w
χ	χ ^ɿ , χ ^w
ʁ	ʁ _ɔ , ʁ ^ɿ , ʁ ^w
h	h ^ɿ , h ^w , fi
H	H _ɔ , H ^ɿ , H ^w
ts ^h	ts ^ɿ , ts ^{wh}
dz	dz _ɔ , dz ^ɿ , dz ^w
r	r _ɔ , r ^ɿ , r, r ^w
r ^y	r _ɔ ^y , r ^{yɿ} , r ^{yw} , r ^y , r ^{yw}
m	m _ɔ , m ^ɿ , m ^w
n	n _ɔ , n ^ɿ , n ^w
ŋ	ŋ, ŋ ^ɿ , ŋ ^w
l	l _ɔ , l ^ɿ , l ^w
l ^y	l _ɔ ^y , l ^{yɿ} , l ^{yw}
j	j
w	w _ɔ

جدول (۳) نشانه‌های اختصاری

نشانه‌ی اختصاری	معادل در الفبای فارسی	معادل در الفبای کردی	آوانوشته	معادل فارسی
همخوان‌ها				
ʔ	ء	ئ	ʔʌːw	آب
b	ب	ب	bʌʎʌːŋ	باران
p ^h	پ	پ	p ^h ʌː	پا
t ^h	ت	ت	k ^h ʌːt ^h	وقت
dz	ج	ج	dzʌːʔ	دفعه
ts ^h	چ	چ	ts ^h ʌːwʔ	چشم
h	ح	ح	hæːwʃ	حیات
χ	خ	خ	χæːm	غم
d	د	د	dæːs	دست
r	ر	ر	bæːrɔ̃	سنگ
r ^y	ر	ر̣	r ^y ʌːwʔ	شکار
z	ز	ز	zæːrɔ̃	زرد
s	س	س	sʌːrɔ̃	سرد
ʃ	ش	ش	ʃæːwʔ	شب
ʕ	ع	ع	ʕæːrɔ̃	زمین
ʁ	غ	غ	ʁæriːb	غریب
f	ف	ف	fəmiːsk ^h	اشک
v	و	ف	t ^h ʌːv	آبشار
q ^h	ق	ق	q ^h ʌblæmæː	قابلمه
k ^h	ک	ک	k ^h æːwʃ	کفش
g	گ	گ	gʌː	گاو
ŋ	-	-	hæŋ ^w uːʔ	انگور
l	ل	ل	mæːl	پرنده
l ^y	-	ل̣	dəːl ^y	دل

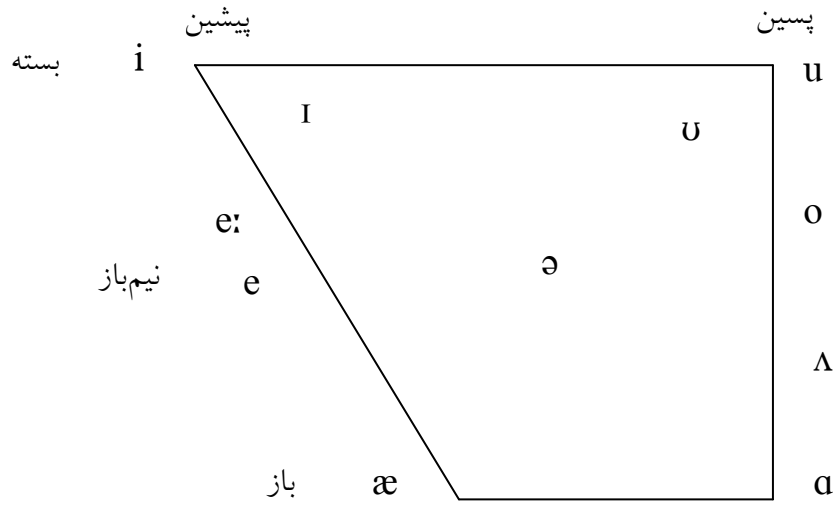
m	م	م	məriˈʃk ^h	مرغ
n	ن	ن	nɒːwɔ̃	نام
w	و	و	wəˈrɔ̃	خُرد
h	ه	ه	hiwaː	امید
j	ی	ی	ʃɒːrɔ̃	یار
واکه‌ها				
ʌ	ا	ا	bɒ̃ŋ	بالا
i	ی	ی	siː	سی
u	او	وو	m ^w uː	مو
æ	-	ه	sæːrɔ̃	سر
ɪ	-	ی ^v	siːw	سیب
o	و	و	k ^h oːrɔ̃ ^v	پسر
ʊ	-	و ^v	r ^w ʊːʒ	روز
e	-	ی ^v	meːʒ	می
ə	-	-	dəːl ^v	دل
سایر نشانه‌ها				
C	به جای consonant یا همخوان می‌آید.			
V	به جای vowel یا واکه می‌آید.			
:	کشش واکه (بعد از واکه‌ی کشیده می‌آید)			
˙	تکیه (روی واکه‌ی هجای تکیه‌دار می‌آید)			
//	دو خط مایل (برای نشان دادن واج می‌آید)			
[]	دو خط شکسته (برای نشان دادن آوا می‌آید)			
◦	واگرفته (در زیر همخوان واگرفته می‌آید)			
h	دمیده (روی همخوان دمیده می‌آید)			
w	گردشده (روی همخوان گردشده می‌آید)			
ʔ	حلقی شده (روی همخوان حلقی شده می‌آید)			
ˆ	نارهیده (روی همخوان نارهیده می‌آید)			
~	خیشومی شده (روی واکه‌ی قبل از همخوان خیشومی می‌آید)			
n	رهش خیشومی (روی [p] و [b] قبل از [m] و [n] می‌آید)			
l	رهش کناری (روی [t ^h] و [d] قبل از [l] می‌آید)			

جدول (٤) الفباى آوانگار بين الملى (IPA)

جدول (۵) همخوان‌های واکدار و بی‌واک

واکدار	b d g v z ʁ dz ʒ r r ^y l l ^y ɳ m n ŋ w j
بی‌واک	p ^h t ^h k ^h f s χ ts ^h ʃ q ʔ ʕ h

نمودار (۱) واکه‌های گویش مکریانی

سکھتار

اهمیت پرداختن به گویش‌ها

خانواده‌ی زبان‌های ایرانی یکی از مهمترین، متنوع‌ترین و گسترده‌ترین گروه‌ها از خانواده‌ی بزرگ زبان‌های هندواروپایی است. گویشوران ایرانی باستان، که مادر همه‌ی زبان‌های ایرانی به شمار می‌رود، در پی مهاجرت‌ها و لشکرکشی‌ها به نقاط مختلف و دور از هم پراکنده شدند، قسمتی به شرق و بخشی به غرب ایران‌زمین بزرگ باستانی رفتند. گسترش گونه‌هایی از این زبان، در طول تاریخ بلند مدت و زمان‌های پراشوب، باعث شد که بعد از گذشت دوره‌ی باستان و دوره‌ی میانه، در دوران جدید زبان‌های ایرانی با گویش‌های گوناگون خودنمایی کنند. این گویش‌ها هرکدام نمادی از زبان و فرهنگ گذشته در طول تاریخ و گستره‌ی جغرافیایی اقوام ایرانی است.

پژوهش و مطالعه و ثبت و ضبط هرکدام از این گویش‌ها ما را با میراث نیاکانمان آشنا می‌سازد. همچنین تاریخ پراکندگی آنها، تحول زبان‌شناختی هرکدام و تأثیر و تلفیق آنها با زبان‌ها و فرهنگ‌های بومی و غیربومی دیگر زبان‌ها، آگاهی‌های گرانبهایی به دانش زبان‌شناسی و فرهنگ عمومی می‌دهد.

دریغ است که این سرچشمه‌ی آگاهی به مرور زمان از میان برود و نسل‌های آینده‌ی ایرانی از این گنجینه بهره‌ای نبرند، به‌ویژه که رسانه‌های عمومی در این امر نقش برجسته‌ای ایفا می‌کنند. رفتار اغلب گویشوران با تقلید زبان معیار و بی‌توجهی به گویش اصیل خود، در بی‌اعتبار کردن گویش‌ها نیز بی‌تأثیر نیست (قریب، ۱۳۸۳، ص ۲).

با توجه به اینکه تحقیقات در زمینه‌ی واج‌شناسی و آواشناسی مقدمه‌ی پژوهش‌های گوناگون زبانی به حساب می‌آیند این پژوهش بر آن است که با بررسی نظام همخوانی این گویش ضمن توصیف علمی این بخش، راه را برای انجام پژوهش‌های گسترده‌ی بعدی در کل حوزه‌های این زبان بگشاید.